

jan němec

host

román

dějiny světla

Host
Brno 2013

**Jan
Němec
Dějiny
světla**

S

**Román o fotografoví
Františku Drtikolovi**

© Jan Němec, 2013

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2013

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-7491-121-7 (Formát PDF)

ISBN 978-80-7491-122-4 (Formát ePub)

ISBN 978-80-7491-123-1 (Formát PDF pro čtečky)

ISBN 978-80-7491-124-8 (Formát MobiPocket)

mým učitelům

**Jen jedno miluji, jen v jediném mám cíl;
a že to neznám, tak jsem si to vyvolil.**

ANGELUS SILESII

K čertu s první osobou.

SAMUEL BECKETT

Prolog

Den předtím, než se to stane, sedíš u stolu v hornické chalupě na kraji Příbrami. Na protější straně světnice stojí bílá kredenc s otřískaným nádobím a stará malovaná almara. Na stěně visí svatý obrázek, požehnání a dřevěný křížek ze dvou klacíků svázaných rzivým drátkem. Kusy prádla na šňůře natažené nad kamny vypadají spíš jako hadry na vytírání, podlaha by však potřebovala hlavně vyspravit: zpod prken se ozývá šramot myši a dalších tvorů skulin, skryší a koutů. Přes opěradlo židle visí propocený fárový oblek a přes něj ještě flekatá kožená zástěra.

Hledíte s Hynkem na spáče, který tam ty věci odložil, a soustředěně mu posíláte vzkaz, ať už se konečně probudí. Rozvaluje se na slamníku, z něhož čouhají tmavá stébla, a těžce oddychuje.

Hynek opatrně zapíská, jeho táta se ani nehne.

Rozdělaný štuflnverk trůní na polici na dosah ruky, sami se ho však nesmíte ani dotknout. Hynek to po chvíli nevydrží

a natáhne se alespoň po dvou hliněných figurkách, po dvou trochu drolivých odpadlících, kteří se povalují stranou. Jednoho ti přisune, opatrně panáčka vezmeš mezi palec a ukazováček a skloníš se k němu: Byls někdy ve stříbrném městě? šeptáš jeho ústy. U stříbrný brány?

Vede tam jenom jedna štola a tu hlídá svatej Prokop s čertem na řetězu. Ale já znám heslo, šeptá Hynek s druhým naháčkem v rukou.

Tak řekni.

Co si to tam šuškáte, holomci? ozve se z kouta místnosti.

Hynek se zaraďuje: Otče, už nespíte?

Hergot, a jde to tu? posadí se muž na posteli. Hokynářův synek je tu zase s náma? škrábe se šlachovitýma rukama na chlupaté hrudi. No, každá ruka dobrá, ale najíš se až doma...

Hynek doběhne pro konev vody a otec si šplíchne na obličej tak prudce, že pokropí i hrubou zeď za sebou. Promne si podpaždí a ztěžka dojde ke stolu, vezme fárací oblek ze židle a hodí ho na postel. Posadí se a rozhlédne se kolem dokola, jako by to tu viděl poprvé nebo jako by se ze všeho nejdřív musel ujistit, že je všechno na svém místě. Je, vše dlí v přítomnosti a opětuje pohled rozespálého hospodáře: obrázek bohorodičky, výšivka, hrnec, kalendář, u jedné nohy stolu se krčí spící kočka, u druhé o něco míň vyhublá hrouda hlíny. Ta teď přistane nahoře na desce stolu plné vrypů a Hynkův táta ji omokří.

Všichni lidé jsou z hlíny, ze země byl stvořen Adam, zarecituje, pokřičuje se, zapálí petrolejku a pak dodá: Potřebujem jich ještě tak deset dvanáct.

Nato se odejde vymočít na dvůr.

Ve světnici panuje šero, i když je teprve odpoledne, okna jsou malá, důležitější než světlo je držet teplo. Hlína se pod rukama vláčně roztahuje, její vlhkost občas přivábí odlesk pla-

mene, snažíš se ho rychle vemnout dovnitř. Tvarování figurek ti jde o něco lépe než Hynkovi, vezmeš do ruky kousek hlíny a v dlaních z něj uděláš váleček, s nímž pak dál pracuješ. Hynkův táta tě občas usměrňuje a už z toho je poznat, že tě bere jako toho schopnějšího, protože po Hynkovi musí pořád něco opravovat a skoro nic mu neříká. Pracuješ malým nožíkem se zašlou střenkou, čepelí odděluješ ruce od trupu a nohy od sebe, některý havíř má být zešíroka rozkročený, aby se mohl do skály pořádně opřít, to je lamač, dozorce jen tak postává se založenýma rukama, a ještě další čeká, až mu naloží hunt, to je běhač s vypracovanýma nohama.

Ve škole? ptá se Hynkův táta.

Fráňa byl na hanbě.

Neptám se co on, ale co ty.

Bylo to nespravedlivý, vede si Hynek svou.

Hynek uměl, říkáš a snažíš se odvrátit zrak od deformovaného palce se zkrabaceným nehtem, zpod něhož si Hynkův táta právě vydlobává špinu.

Konečně putuje štufrverek z police přímo na stůl. Klekneš si na židli, abys dobře viděl, nakláníš se, deska stolu tě tlačí do žeber.

Štufrverek má několik pater a celkově dobře přes metr. Vypadá jako nějaká proděravělá hora nebo ulomené vosí hnízdo, vlastně to vyžaduje trochu představivosti pochopit, že ve skutečnosti se tu tyčí model *dolu*, jaksi převráceného naruby. Na jarmarcích a na svatohorských poutích se objevují daleko propracovanější kusy, s dřevěnými, filigránsky vyřezávanými figurkami a různými mechanickými hejblátky, která nápaditě naznačují důlní provoz, místní mistři si tím slušně přivydělávají. Ale i na štufrverku Hynkova táty mají havíři zevlující na jednotlivých obzorech hezké uniformy a na hlavní štrece

jsou vidět lesklé koleje, vyrobené ze dvou drátků. Do hlíny jsou zvenčí přilepeny kameny, kusy křemene, lesklá slída a samozřejmě stříbrná ruda, sůl zdejší země. Shora vede hlavní šachta a v ní několik dřivek trochu neuměle naznačuje mechanismus fárkumstu a šály; fárkumst vypadá spíš jako obyčejný žebřík. Ale co každého upoutá nejdřív, to jsou tváře havířů přetřené žlutou barvou, která těm mužům hlubin dává poněkud nadpozemský výraz, jaký mají na naivních malbách svatí. Není to náhoda, výrobci štufrů se všechno naučili od betlémářů a občas se také postavička havíře nebo poutníka stěhuje, když je potřeba v betlému či na šachtě Helfnout.

Den předtím, než se to stane, přiloží Hynkův táta pár homunkulů na volná místa, bručí a něco málo ještě dotvaruje. Pak vytáhne z pece dvoukilový pecen chleba a místo něj do ní naskládá tu šichtu, kterou jste uhnětli.

Co jsem spal, šuškali jste si o stříbrným městě, nadhodí. Tak mi běžte pro pivo...

Na této straně Příbrami se krčí nuzné hornické chalupy, někdy spíš jen chatrče, od jedné ke druhé vede blátivá cesta s pruhem trávy uprostřed, smrdí tu zvířata a pomyje. Horníci, kteří byli podobně jako Hynkův táta na ranní šichtě, vylézají na zápraží, kouří, něco kutí, ženy vedle nich kojí děcka nebo krájí brambory do kastrolu, vlasy přilepené na čele, kolem čenichají psi.

Je konec května, kopete po cestě do pampelišek, jejichž ochmýřené hlavy se rozlétají do všech stran.

V hospodě se bradami opřete o vysoký výčepní pult, cítíš hořkou vůni skapek a vybryndané pěny. V puse se ti uvolňuje poslední mléčný zub, už od rána si nemůžeš pomoci, abys pod něj pořád nezajížděl špičkou jazyka, jako když se ryba snaží dostat pod kámen na říčním dně. Na jedné straně se ti už podařilo odchlípit zub z dásně, cítíš svou krev a saješ ji promísenou se

slinami. Hostinec kolem hlučí, havíři splachují kamenný prach ze rtů do žaludku, aby se všechen nedostal do plic, a po nocích ho pak zádumčivě a bolestivě močí pod vysokánským nebem, ale ty vnímáš jen krvavě sladký vnitřek svých úst.

Po cestě zpátky upijete a také Hynkův táta vám trochu odlije. Pak vypráví o hornících, kteří měli kdysi dávno zahynout, když se ze skály několik set metrů pod zemí vyvalila voda a proměnila štreky v divoké peřeje. Jenže ve skutečnosti se zázračně zachránili, protože byli zbožní a usilovně se modlili, a jejich vznesení potomci dosud žijí ve stříbrném městě hluboko pod zemí. Až se čas naplní, vyfárají na povrch a opancérování stříbrnými štíty se stanou vládci světa.

Všechno se tam tak třpytí, že stačí jedna jediná petrolejka, aby ozářila celý náměstí, říká Hynkův táta. A všechny koně tam maj stříbrný kopyta, ukutý v bílém ohni, a ty v klusu zvoní. A na jednom takovém koníčkovi, to není jak ti naši uondaní důlní koně, osleplý temnotou, tak na jednom takovém koníčkovi jede stříbrnej princ, klapý klap klapý klap, když projíždí, každej se po něm ohlídne. A ten princ si musí navlíct rezavý brnění a vybojovat v něm zlatou korunu...

Znáš ten příběh nazpaměť, ale rád ho posloucháš znovu a znovu. U vás doma se tyhle hornické báchoroky neberou vážně, ani sprosté vtipy o permonících nikdo nevypráví.

Ale kde by vzal zlatou korunu? ptá se Hynek jako vždy.

Musí se tajnou štolou dostat až do zlatýho města, který leží ještě hloub, a získat ji od jeho obyvatel.

V duchu si to vyjmenováváš: Příbram, Březové Hory, Benešov, Praha, Vídeň, stříbrné město a zlaté město, Paříž, Petrohrad...

Den předtím, než se to stane, vytahujete figurky z pece. Jsi zklamaný. Jsou popraskané, očouzené a některé mají šerednou

hlavu, vypadají jako šichta po nějaké důlní katastrofě, zoufalci vytažení z hlubin. Chladíte je ve vodě, ale je to k ničemu, vyberete z nich tři nejlepší a zbytek chce Hynkův táta předhodit ohni. Je ti jich trochu líto, jednoho mouřenína s popraskanou nohou se ti podaří zachránit, ale zbylých šest skončí v plamenech, jsou ještě vlhčí, jen to sykne.

Pečlivě si svého přičmoudlého Adama zabalíš do starých novin a vydáš se domů. Po ulici už chodí lampář, loudáš se za ním, od jednoho kraje ulice ke druhému, a lampy se před tebou rozžínají jako světelné bóje.

V páté vyučovací hodině otevře dveře třídy ředitel. Kývne, odkašle si, kantor k němu přiskočí, s vážnou tváří ho vyslechne a pak vás odvedl domů, ani nemusíte dopisovat písemnou práci.

Na náměstí skáčou holky z dívčí měšťanské školy panáka, trhovci balí stánky a odjíždějí s povozy. Máš radost, že jdeš domů dřív než obvykle, ještě si tak něco koupit, jenže za ty tři krejcarey v kapse toho moc nepořídíš, navíc se snažíš našetřit. Odoláš všem lákadlům a došouráš se Pražskou ulicí domů. Ale místo abys zamířil rovnou nahoru, staviš se ještě v tatínkově obchodě se smíšeným zbožím. Má velké skleněné výlohy, o něž otec rád pečuje, přede dveřmi se štosují proutěné koše, další zboží visí na háčích.

Otec si právě čte *Horymíra*, tedy mohlo by se zdát, že si čte, ve skutečnosti ovšem už několik hodin počítá, jak je možné, že obchod vykazuje stále nižší zisk, ačkoli se mu zvyšuje obrát, a po stranách příbramského týdeníku zábavného i poučného si pouze drobným písmem činí poznámky a zapisuje mezisoučty.

Blýskne po tobě svýma sršatýma očima, sáhne pod pult a říká: Z které ruky chceš?

Na jednu ukážeš, on nenápadně přehmátne, aby tě zbytečně netrápil, a před tebou se zjeví nová kohinorka.

Tužka je dlouhá a bílá a na jednom konci má gumu. Tužku s gumou jsi ještě nikdy neviděl, ačkoli v tužkách se poslední dobou docela vyznáš. Na bílém laku je úhlednými černými písmeny napsáno to záhadné slovo koh-i-noor. Běžíš do zadní místnosti za obchodem, tam shodíš školní kabelu a z malé plátěné taštičky vytáhneš kovové ořezávátko. Po chvíli se z něj začne odvíjet dlouhá dřevěná krajka, jako vždy si přeješ, aby se ti tužku podařilo ořezat najednou, jako když maminka krouhá bramboru, ale to vyjde jen málokdy, i teď skrojek s bílým lemem v polovině odpadne a snese se na zem.

Přisuneš si stůl k malému zaprášenému oknu, abys mohl kreslit v lepším světle. Zálibně otáčíš tužku v prstech a hledíš na její špičku, ta jediná se netočí, rejdíš jazykem kolem uvolněného zubu a okamžik přemýšlíš nad tím, jak je to možné, že se hrot nehýbe, váháš, zda se s tím nesevřít otci, který na podobné otázky zná odpověď a nadto je rád, že se ptáš. Ale ještě než se stačíš rozhodnout, připadneš na jiný, mnohem závažnější problém: Je už v tuze té tužky všechno, co se s ní nakreslí? Stačí to jenom v pravý čas vytřepat na papír?

Jsi zabraný do vlastních myšlenek, takže ti smysl věty, kterou zaslechneš z obchodu, dojde až se zpožděním: Na Mariánské šachtě hoří.

Hoří? Jak to myslíte?

Potřebujeme okamžitě vatu, obvazy, jodoform, ocet, a jestli máte, tak nějaké mycí houby.

Počkejte, říká otec, počkejte přece. Prosím vás, odkdy skála hoří?

Výdřeva, váženej pane. Všechno je tam přece ze dřeva. Roubení šachty, žebříky, fárkumst, uskladněný materiál. Nač se asi

v dolech zaměstnávají tesaři? Upřímně řečeno, hoří jim to tam jak koudel... — víte kde.

U prdele, doplníš v duchu, jen pro to dětské potěšení ze sprostého slova; sprostá slova se ti líbí, jsou zakázaná, někdy si je tajně říkáš jedno za druhým a čekáš, jestli se něco stane. Ale na to teď není čas. Uděláš několik kroků směrem ke dveřím, abys zjistil, kdo se to vlastně do obchodu přičítal. Škvírou spatříš muže v uniformě dobrovolných hasičů, jak si utírá pot z čela. Otec už rázuje po obchodě, skládá zboží na pult a mezitím se dál vyptává: Jak vážné to je?

Je tam celá odpolední směna, říká udýchaný hasič a roze-píná si knoflíček u košile. Víc jak osm set hajrů.

Osm set?!

Hasič si jednou rukou netrpělivě natáčí na prst chlupy, které se mu lesknou v rozhaleném výstřihu, a druhou se opírá o pult: Některý jsou kilometr hluboko a nad hlavou maj pořádnou vatru...

Obvazy došly, říká otec omluvně. Nemají jak vyfárat?

Je tam pěknej zmatek, fajruje to přes několik obzorů. V Mariánský se navíc přepálilo lano i tahadla fárkumstu.

Otec na pult položí balení velkých mycích hub a hlesne: Proboha.

Ještě ten ocet. Bez houby napuštěné octem v hubě to dolů nejde.

Špehuješ ten rozhovor za nedovřenými dveřmi a zaplavuje tě vzrušení. Vidiš těžební věž, z níž se valí kouř. Ten se kreslí snadno, tak nějak odpovídá pohybu ruky, která zuří na papíře, a ty máš nezřízenou chuť pokrýt blok obrovskými oblaky kouře, celý ho divoce počmárat a nakonec ještě rozmazat měkkou tuhu prsty. Hoří! Hoří! Hoří!

Pomůžu vám to odnést, říká otec poté, co vše shromáždí do velkého koše.

Neobtěžujte se, radši nechte otevříno, hned tak dnes na kutě nepůjdem. Pak se hasič ještě otočí ve dveřích: Ale kdybyste moh postrádat pár lahví rumu pro záchranáře, pošlete je za náma.

Ale to už stojíš vedle otce. Vážně to tam hoří jako koudel —
Hasič jen kývne, s gustem si uleví až na ulici.

Můžu jim to tam donést, otče?

Ty?

Ty lahve rumu, přece.

Pošleme spíš Máňu, nemyslíš?

Ale ukáže se, že nikdo není doma, a tak už za pět minut běžíš Pražskou ulicí zase zpět. Klopýtáš po dláždění Hlavního náměstí, kde dívky stále skáčou nebe peklo ráj, a celý se nakláníš na jednu stranu jako přetížený člun, protože těch šest lahví rumu zabalených do *Horymíra*, aby se náhodou nerozbily, je na tebe příliš těžkých. V tom spěchu otce nenapadlo dát ti dvě tašky, aby se váha rozložila.

Projdeš přes Karlovo náměstí, Prokopskou a potom už po silnici mezi poli zamíříš přímo do sousedních Březových Hor. Zdá se, že zpráva o požáru se rozšířila stejně rychle jako oheň sám. Cestou se ubírají davy. Havíři z ranní směny se vracejí zjistit, co se děje s jejich kamarády, doprovázejí je rozcuchané ženy, ušmudlané od sazí z černé kuchyně, a táhnou děti, které jim nestačí krokem. Když se v půli cesty zastavíš, abys dal ulevit bo-lavému rameni a přehodil tašku z jedné ruky do druhé, přehrne se přes tebe proud lidí jako voda přes kámen v korytu řeky. Víc než pod nohy všichni hledí k obzoru, protože tam se na obloze vypíná znamení: vedle pozvolného kouře, který každý den stoupá z komínu huti, se teď z proražené střechy těžební věže valí druhý kužel, několikrát tlustší a hustší. Vyplivuje chrchle černého dýmu, jež se po blankytné obloze rozlézájí jako šedá patina.

Přesně tak bys to nakreslil, ale na to už nemáš myšlenky. Připojíš se ke dvěma spolužákům, mají prázdné ruce, a tak do nich každý dostane láhev. Jeden z nich je synek havíře, pořád drmolí, že v dolech vadí jenom voda, ta může vytrysknout ze skály, zaplavit štreku, otec měl prý strýce a toho voda spláchla jako kuřinec. A voda oheň uhasí, opakuje několikrát, stačí nabrat pár huntů, že jo, ale pak mu najednou v hlavě přeskočí výhybka a říká: A umíte vy vůbec plavat? To se musí držet nos pěkně nad vodou, jinak vám do něj nateče...

Když se přiblížíte k důlnímu revíru, koryto cesty už davu nestačí, lidé se valí po poli jako v rojnici a šlapou po rašícím obilí.

Vlna vás donese až na prašné nádvoří Anenského dolu. Všichni pobíhají sem a tam, rozčilení a vystrašení z toho, že přesně neví, co se tam dole vlastně děje; černé mraky a vzduch páchnoucí spáleninou nevěstí nic dobrého. Zástupci horní správy, hasiči, lékaři a samaritáni udílejí zmatené pokyny. Různé šachty vyvrhují havíře, kteří sfárali úplně jinde, jako by se zaživací ústrojí největších stříbrných dolů v monarchii zbláznilo. Střeva země sebou křečovitě škubou a z hlubin se ozývá zvonění o záchranu. Začíná být jasné, že se doly proměnily v obrovskou pec a z hlavní šachty je pořádný komín.

Pod povrchem tu vede víc než čtyři sta kilometrů propojených chodeb, štol a překopů, je to celé podzemní město, pekelný labyrint, ve kterém aby se čert vyznal, obrovská babylonská věž postavená dolů do země.

Nádvořím projíždějí četníci na koních, ale hustý kouř a vyděšený dav koně plaší. Jakýsi opilec chodí mezi lidem a hraje na harmoniku, jako by to všechno byl jen dobrý kabaret, dokud mu ji někdo nestrhne z hrudi.

Pouze v anenské šachtě se dosud kouře nerozšířily. Fárkumst i šály běží bez zastavení a vyplivují teď přiotrávené hor-

níky jak pecky z třešní, důkladně ožuzlané. Přímo před očima shromážděného davu se kroutí v křečích, naprázdno zvracejí, dusí se — mají saze v ústech, oteklé sliznice a šeredně jim bublá v plicích. I když unikli přímému ohni, vyvlekli na povrch otrávené tělo, třeští jim hlava a pokouší se o ně závratě, jak se krev plná oxidu uhelnatého marně snaží vázat kyslík. Někteří hlasitě nařikají, jiní poulí oči v němém šoku, další už dávno upadli do bezvědomí. Ženy kolem spínají ruce, modlí se, slova v ústech jim sykají a šustí, jako by se sama plazila přes horké kamení. Důlní lékaři nechali z blízkých domků přinést postele, do nichž teď přímo pod širým nebem popálené a omámené ukládají, na hlavu a na prsa jim ve spěchu přikládají mokré obklady a hrdlo jim na posílněnou prolévají koňakem. Ti, kteří v rozpálených útroběch země ztratili vědomí, dostávají umělé dýchání a načichat éteru. Rudé sliznice a krátký dech ukazují ve všech případech jednoznačně: akutní otrava oxidem uhelnatým.

Přesně tak, tleská hornický synek, když se rozšíří zpráva o hašení. Pusťte na ni kocoura, on tu myšku vyštourá, nakloní se k tobě a požaduje ještě jednoho loka rumu. Tři hunty vody a je po ohni, říkám to pořád.

Jenže kouře a dýmů spíš přibývá. Spalování probíhá nedokonale, místo aby všechno dřevo rychle vyhořelo až na skálu, oheň se teď v temných slujích divoce páří s vodou a plodí oblaka jedovatých par; později to někdo spočítá: z jednoho litru vody tisíc litrů páry. Dým ztěžuje záchranné práce, konají se zkoušky s hořícími loučemi, ale plamen žije pouze k osmému obzoru, poté jedovaté plyny a nedostatek kyslíku světlo zadusí.

A kde kouř zadusí světlo plamene, zadusí i člověka.

Z hlubin se stále ozývá signální zvonění, lidé na povrchu svorně počítají, o jaký obzor se jedná. Počítáš s nimi, někdy až do třiceti. Jenže často se stane, že se někdo přepočítá, buď

přiotrávený zoufalec, který tam dole z posledních sil zvoní o záchranu a numera mu tancují před očima v jednom roji s mžítky, anebo i vyčerpaná obsluha fárkumstu, na níž uprostřed toho chaosu leží všechna zodpovědnost.

Taky si ještě trochu lízneš rumu, ale pak už láhev odevzdáš prvnímu samaritánovi, na kterého narazíš: Pan otec František Drtikol, majitel smíšeného zboží na Václavském náměstí v Příbramě, posílá zachráncům tento rum, vypadne z tebe.

Grazie, ragazzo, alkohol má zázračné účinky, utrousí samaritán a převrátí láhev vzhůru nohama. A snad aby to dokázal, jako politý živou vodou se hned vrhne k dalšímu vytaženému havíři.

Přijel zhroucený v důlním vozíku, protože se pod ním nohy podlamovaly jako dvě třtiny. V hlavě má pořádný virvál, nádvoří se mu houpe ze strany na stranu, jak se o něj pokouší závrať. Vidíš, že má popálený obličej, jedno oko rudé a druhé zalepené, rty a uši mu zmodraly. Ruce si křečovitě tiskne k tělu a samaritánovi činí potíž vůbec zasunout prsty mezi ruku a trup, aby nahmatl zápěstí.

Slabý a nepravidelný tep, prohlásí, musíme do něj rychle něco dostat.

Vyložíš si to jako pokyn a přiskočíš blíž. Havíř nejenže si tiskne ruce k hrudi, ale křečovitě svírá i čelisti. Farácí oblek má přes celé rameno roztržený a dírou prosvítá rána, z níž se řine karmínová krev. Koženou zástěru mu někdo záhadně uvázal kolem krku a zasunul pod uniformu jako bryndák. Samaritán opatrně vyprošťuje zástěru z výstřihu, zespodu ji na hrudi drží krví spleené chlupy, musí to bolet, ale muž nevnímá.

Nezbývá než mu ty čelisti vypáčit, soudí samaritán. Vra- zím mu mezi zuby špachtli a ty mu do chřtánu naliješ dávku rumu. Rozumíš? A snaž se mířit pěkně hluboko. Vypáčí mu čelist a z otevřených úst, v nichž chybí většina zubů, zavane hnílobný

puch; také jazyk má ten ubožák černý, jako by mu uhnul v hubě. Nejdřív mu rumem bryndáš po bradě a po krku, ale pak už zamíříš přesně do té temné jámy vprostřed bezmála lidského obličeje.

Mužem projede mohutná křeč a vyzvrací se ti k nohám.

Přenesou ho k vytaženým postelím a ty zpovzdálí pozoruješ, jak ho dál ošetřují. Opět mu měří tep, otírají hubkou obličej, lékař se sklání nad ránou a snaží se zastavit krvácení. V jednu chvíli se muž prudce vzepne, klesne a opět se napřímí, lékař ho přitlačí na kavalec a pak ho poplácá, jako když se tiší kůň.

Vedle leží muž již ošetřený, celou hlavu zafačovanou, vypadá jako mumie. Nemůžeš si pomoci, abys na něj nezářel. Ale nedáš si pozor, a když se vaše oči potkají, muž na tebe kývne. Přišouráš se k němu, cosi zasípe, pak tě chytne za ruku a nešetrně si tě přitáhne blíž. Máš najít jeho manželku. Poznáš ji... dýchá těžce, je těhotná... břicho... jak buben, přiměje se ke křivému úsměvu. Zázvůrková, vydechne.

Vůbec nevíš, jak bys tady v tom všeobecném zmatku mohl někoho najít, a ani se o to nesnažíš. Stojíš uprostřed toho mumraje jako u vytržení, nic takového jsi dosud nespatriš. Viděl jsi nanejvýš, jak rodí koza nebo jak se zabíjejí slepice, jak kočka ulovila ptáka a rozebrala ho na kůstky, nebo ošklivě znetvořený palec Hynkova táty. Vyjeveně kolem sebe hledíš. Později to budeš muset pořádně promyslet, nejvíc tě toho stejně napadá až večer v posteli, když se nad tebou mysl třepotá na tenkém provázku jako drak v povětrí; a jako tomu drakovi jí smíš posílat psaníčka s otázkami, na něž odpovědi nezná ani tatínek.

A v tu chvíli jí spatříš. Vypadá sice trochu starší, než jak bys ženu toho muže čekal, ale možná jí roky přidává jen ten tvrdý výraz a nahrbené držení těla. Každopádně před sebou tlačí velké břicho, zdá se, jako by měla rodit každým dnem: sukni tahá vzadu po zemi, kdežto vepředu jsou jí vidět kotníky a bosé,

špinavé nohy. Nemá žádná prsa a vůbec se celá zdá jakási vyschlá, jako by všechnu svou vláhu již přelila do plodu a sama se stala jen schnoucím obalem, blánou, pláství. Nikdy jsi neviděl tak rozšířené oči.

Chvíli ti trvá, než upoutáš její pozornost. Zjevně svého muže hledá, rozhlíží se do všech stran. Milostivá paní Zázvůrková...? Byl bys ji zatahal za černou halenu, ale nechce se ti jí dotýkat.

Zázvůrková, říkáš? všimne si tě konečně. Hledá mě někdo, chlapče?

Váš pan manžel.

Ach, můj manžel... položí si ruce na břicho a na okamžik zavře oči.

Ukážeš směrem k polnímu lazaretu.

Máš pravdu, půjdu se tam hned podívat. Ještě víc se schoulí, až to vypadá, že je celá esovitě složená ze dvou oblouků, ve předu obrovské břicho, vzadu velký hrb. Zpovzdálí vidíš, jak přistoupí k lůžku muže, jenž mezitím vyčerpáním usnul, a vezme jeho ruku do svých. Políbí ho na čelo, druhou jeho ruku si přiloží k břichu a něco mu šeptá.

Zázvůrku, šeptá. Už jsem tady, tvá paní...

Během pozdního odpoledne jsou z losovacího osudí země taženi další mrtví. Lidé se kolem nich shluknou jako kovové piliny kolem zmagnetizované tyče. Nic není tak přitažlivé jako smrt, skutečné to mysterium tremendum et fascinans, a ani ty si tu podívanou nenecháš ujít. Tlačíš se mezi dospělými dopředu, taky chceš konečně vidět někoho mrtvého, protože na to ani nejbujnější dětská fantazie nestačí.

A máš možnost: Prvním mrtvým je běhač Václav Sladký z nedaleké obce Kamenná. Vyvezli ho z osmého obzoru, z osmého pekelného okruží dolu Vojtěch, je mu devětadvacet let; identifi-

kuje ho manželka, která by se záhy nato byla vrhla do ohlubně vojtěšské šachty, kdyby jí v tom duchapřítomní záchranáři nezabránili. — Druhým mrtvým je sedmatřicetiletý lamač Václav Krotký, jako by tím podivným souzněním jmen — Sladký a Krotký — chtěl kdosi naznačit, že první jsou na řadě nevinní. — Jako třetí mrtvý je vytažen důlní Antonín Pešek, jenž o den dřív slavil padesáté narozeniny, ale přesto si odmítl vyměnit ranní směnu za odpolední; smrt si jej našla na sedmadvacátém obzoru dolu Anna, asi osm set třicet metrů pod zemí a tři sta metrů pod úrovní moře. — Antonín Pešek zahynul při zachraňování čtvrtého a pátého mrtvého, lamačů Jana Rennera a Jakuba Kalíka. — Osmatřicetiletý otec tří dětí Augustin Míka je šestým mrtvým; bydlel přímo na Březových Horách, takže se kolem jeho bezvládného těla srotí dvojnásobné množství běžujících, kteří zprvu odmítají vydat tělo do márnice, narychlo zřízené v přetloukárně dolu Vojtěch. — Sedmým mrtvým je šestadvacetiletý běžec Jan Vítek, jediná oběť obce Malá Pečice. — A konečně posledním mrtvým onoho prvního dne je mladý bezdětný zasazovač František Havelka; synovu totožnost jen s největšími obtížemi potvrdí plačící otec.

Ráno se probudíš nezvykle pozdě. Polekáš se, žeš zaspal do školy. Ale v tom případě by vinu nesla tvoje sestra Ema, protože ta má v popisu práce lomcovat tebou jako zamčenými dveřmi, dokud se na posteli neposadíš a neřekneš: Andělíčku, můj strážníčku, opatruj mi mou dušičku. Obvykle to oddrmolíš se zalepenýma očima, jen abys získal pár minut pro své nedospánky, a v kuchyni se pak neobjevíš dřív, než k tobě dolehne významné cinkání lžíce. Jenže dnes na žádné lomcování nedošlo. Pohledem se přesvědčíš,

že Ema klidně spí v protější posteli, kadeř spadenou na zápěstí, a starší Máňa vedle ní. Vyučování bylo na všech školách generálním výnosem purkmistra zrušeno.

Otevřeš dveře do světnice, rodiče už sedí u stolu a snídají.

Není přece možné, aby — jakmile tě otec uvidí, nechá si zbytek věty pro sebe.

Běž vzbudit Máňu, půjde dnes místo otce do obchodu, říká maminka. Má modré, bolavě dobré oči.

A my se půjdeme podívat na Březové hory, jestli sis to všechno nevymyslel, zamrká tatínek. Včera tě sice zpohlavkoval, že ses hned nevrátil domů, ale bylo to jen tak z povinnosti. Ty si zatím můžeš kreslit, pokračuje, když dnes nemáš školu. Tady, něco jsi včera v obchodě zapomněl.

Natáhneš se po tužce, ale uprostřed pohybu strneš: Tatínku, to není ona.

Není? Jak to?

Měl jsem ji ořezanou, ukážeš na tupý hrot. A zároveň si vzpomeneš na tu otázku, která ti prolétla hlavou, než tvou pozornost strhl dobrovolný hasič. Tatínku, je už v tuze té tužky všechno, co se s ní nakreslí?

František Drtikol starší se pobaveně podívá na svou ženu Marii; tyhle otázky už znají. Byl to jeden z důvodů, proč si po dvou dcerách vroucně přál syna. Dcery pro něj znamenaly hlavně starost, jejich výchovu přenechával matce, měly se od ní naučit, co a jak v kuchyni, starat se o hospodářství, prát, šít a tak dále, zkrátka se do života dobře *zapracovat*; ale i pokud se to povedlo, znamenaly přítěž, dvě dcery, to jsou také dvě věna. Ještě že alespoň přišly na svět dřív, takže ti mohly dělat chuť, tobě, do něhož vkládal daleko víc nadějí. Považoval za samozřejmé, že po dokončení obecné školy půjdeš na reálné a pak vyšší gymnázium. On sám sice žádné zvláštní vzdělání neměl a v životě zůstával prak-

tikem, ale knihy ho poučily o jiných světech a krásách spekulace. Proto ho zneklidňovaly tvé občasné výpadky soustředění a stížnosti učitelů, že jsi přeborník hlavně v lelkování.

Ta tužka je tupá, vysvětluje, protože jsem si s ní včera večer zapisoval, co všechno musím objednat. A co všechno by mi Báňské ředitelství mělo uhradit. Pak zvedne ukazovák: A co se tvé otázky týče, není na ni jednoduchá odpověď.

Přikývneš, nic jiného jsi ani nečekal, a natáhneš se po krající chleba.

Vezmi si k tomu povidla, broukne maminka a přisune ti sklenici pod nos.

Víš, že každý člověk má od Boha duši, říká tatínek. A někteří lidé tvrdí, že v duši člověka je uloženo všechno důležité, co ho v životě potká. Je to tam, ještě než se to stane, rozumíš? A ta tvoje otázka, zdá se mi, naznačuje něco podobného: ptáš se, jestli je v tuze tužky už předem, co s ní nakreslíš. To je podobné, že?

Pokrčíš ramený.

Ale ano, je. Otce zamrzí, že jsi souhlas nedal najevo pořádně. A právě proto je odpověď na tu otázku tak těžká — protože je to v podstatě otázka teologická, promne si ruce, spokojen se svým rozkladem. Teologická znamená, že se týká náboženství, upřesní. Nu, a jak bys na ni odpověděl ty sám?

Zamyslíš se s krajícem napůl cesty k puse. Nejdřív jsem si myslel, že jo. Zdálo se mi, že stačí přiložit špičku na papír, jenom to na něj vysypat. Ale vůbec jsem nevěděl, přiznáš, že tou tužkou napíšete objednávku.

A to je právě ono! zaraduje se. A zeptám se tě: Co myslíš? Věděl někdo včera ráno, že za pár hodin vypukne v Mariánské šachtě požár? Měl snad někdo alespoň matnou předtuchu?

Líba Krotká mi říkala, že ji celý den brněly kosti, i když bylo tak hezky, vmísí se maminka.

No ano, Líba Krotká, ušklíbne se otec. Právě proto, že rozumíme světu tak málo, vymýšlíme si různá znamení a pověry. Ale pokud chceš znát můj názor, a ne babské řeči, tak dopředu nevíme nic. Vůbec nic, opakuje. Řádky v knize světa jsou prázdné na stranách, které jsme dosud nečetli.

Maminka pochopí, že ranní rozcvička skončila a začne sklízet ze stolu. Kolikrát už si říkala, proč jejího muže popadá filosofická nálada nejčastěji u snídani, přičítala to obvykle blízkosti snu, který dosud nevyrchal... Pak si uvědomí, že Máňu zatím nikdo neprobudil, a spráskne ruce: To je vždycky řečí a mezitím se málem zapomene dýchat!

Uprosiš je, aby tě vzali s sebou. Když dorazíte na Březové Hory, zdá se, že část lidí na nádvoří nocovala. Několik šátků se ještě válí po zemi, jak si je pod sebe ženy rozložily a poté odešly neznámo kam; na jeden z nich se otiskla prašná šlápotá, na jiném zaschla krev. Nějaký muž dospává na posteli pro raněné, další lidé posedávají na mezech bez zjevného zájmu o okolní dění, buď že je po dlouhé noci přemohlo vyčerpání, anebo že už znají svůj los. Zhlédnete také několik žen, které náměsíčně bloudí po haldách, jako by své muže mohly najít tam mezi chrastinou a ve vyvezené hlušině.

Oheň se do večera uhasit nepodařilo, ale přes noc se kouře přece jen trochu rozptýlily, takže se záchranné skupiny vydaly nad ránem do podzemí. Už na silnici jste míjeli ženy, které si přes noc vyplakaly oči, a na jejich místě zely jen jakési tmavé otvory naplněné úděsem. A záhy jste se dozvěděli proč: zatímco včera počet zachráněných výrazně převyšoval těch osm či devět mrtvých, v noci se poměr zlověstně obrátil. Podzemí se proměnilo v dům hrůzy, z nějž od časného rána vytahovali zaprášená a očouzená těla v roztodivných polohách.

Matka ti na nádvoří nedbale zakrývá oči, ale dlouho jí to nevydrží.

Jen ať to vidí, pronese tatínek zachmuřeně. Vždyť tady je víc pravdy než... hmm.

Objevují se mrtvolý zohavené k nepoznání. Na rozpukavých lebkách zasychá krev, obličej se proměnily v beztvárovou sraženinu, z trupů zbyly jen cáry.

A tak tam stojíš mezi svými rodiči, devítiletý chlapec, a svorně sledujete to vyhřezlé panoptikum. Někdo se zjeví v nepřirozeném pokleku, šaty přiškvařené k tělu. — Jiný má ústa plná hlíny a písku a obličej tak rozedraný, že ho identifikují až podle kapesních hodinek, na nichž se čas zastavil třináct minut po půlnoci, přesně. — Jedno vyškvařené tělo rozpozná podle snubního prstýnku až ta, která má na ruce stejný, a nato omdlí. — Světlo světa spatří také dvě nahá těla spečená v objetí, na základě velikosti prohlášená za bratry Františka a Václava Melicharovy; ty ovšem záchranáři naleznou později jinde, a tak vyjde najevo, že se v okamžiku smrti takto pevně objali a spekli dva cizí muži. — Někdo je vyvezen s rukama zbožně sepjatýma, jako by ve chvíli smrti pamatoval biblického beati mortui, qui in Domino moriuntur. — Jiný má na obličejí děsivou masku smrti, spálené vlasy a obočí, vypouklé oči a hrůzou rozkousané rty.

Šíří se rovněž zvěsti o výjevech přímo v podzemí, tam se ti šťastnější mrtví krčí v koutku skal nebo spočívají u stěny, jako by si jen na chvíli zdírmli, a ti méně šťastní visí na roubení šachty jako oběšenci nebo se dlouhým pádem roztřístili o její dno.

Zatímco rodiče dál procházejí důlním revírem, ty si smíš kreslit. Máš radost, že konečně vyzkoušíš svou bílou kohinorku s gumou. Vyběhneš na vyvýšenou mez, odkud máš přehled o jevišti pod sebou, a opřeš si tuhý list papíru o kolena.

Líbí se ti hledět takto shora. Probouzí to v tobě jakýsi vzdálený klid jako protiváhu tomu nepřehlednému klokotání a bédování dole. Od rána zas na nádvoří proudí další a další lidé, takže v devět hodin je stejně zaplněné jako včera odpoledne. Vypadá to odtud jako mraveniště, nikoli pohybující se jedinci, ale pohyb sám, samožerné hemžení. Chceš-li sledovat někoho konkrétního, musíš na něj zaměřit pozornost, na tu dívku, která se bezcílně proplétá davem, občas se u někoho na okamžik zastaví, němě gestikuluje a pokračuje dál; vypadá to, jako by svými krátkými kroky škrcenými sukni vyšívala na nádvoří Anenského dolu nějaký neviditelný vzor, snad obrovskou rudou květinu. Nebo stanoviště záchranářů: plácají se po ramenou, posilňují se slaninou, černou kávou a rumem. Namáčejí si šátky a houby do kbelíků s octem a mizejí v útrobách těžební věže.

Rozhodneš se nakreslit právě tu věž z červených cihel, načrtneš však sotva siluetu budovy, když se na mez vedle tebe svalí muž. Několik minut jen hledí do nebe, pak se posadí, podívá se ti přes rameno, na skutečnou budovu, opět přes rameno a představí se jako Augustin Žlutický, důlní tesař a cvičitel dobrovolných hasičů na Březových Horách, též člen místního ochotnického spolku.

Tady se ti střecha bortí... poklepe ti na rameno. Ale jinak vidím talent! S kým mám tu čest?

Nepochopíš hned, že se tě ptá na jméno, ale pak řekneš: František Drtíkol.

Augustin znovu zakloní hlavu a nepřítomně zírá nad sebe. Baví tě kreslit?

Přikývneš.

Ty toho moc nenamluvíš, usměje se. Ale i tak se tě ještě na něco zeptám: Dáš mi pak ten obrázek?

Podíváš se pochybovačně na těch několik linií na bílém

papíře, jenže on jako by ti četl myšlenky: Neboj, nemusí to být dokonalé. Víš, pokračuje tiše, včera jsem se snažil zachránit nejlepšího přítele, jenže... prostě bych na tyhle dny chtěl mít nějakou památku.

Zdá se to jako vážně míněná prosba, kterou bys neměl odmítat. Augustin ti je sympatický, váhavě přikývneš a on na zadní stranu papíru napíše adresu, kam výkres zanést.

Chvilí vedle sebe jen tak sedíte na mezi jako dva kamarádi na výletě. Je ti to příjemné a nakonec se osmělíš: Můžu se vás taky na něco zeptat?

A to se už ptáš?

Prosím?

Promiň, nechtěl jsem tě poplést, říká. Jen se ptej.

Je už v mé tužce všechno, co s ní kdy nakreslím?

Hmm... To je zvláštní otázka, praví Augustin a promne si bradu. V tuze tvé tužky? V tužbě tvé tužky?

Ukážeš mu ji.

Něco ti řeknu: člověk se vždycky o všem nejlíp poučí, když se podívá na vlastní oči. Vezme si od tebe tužku, přiloží si ji k oku jako krasohled a začne s ní pomalu otáčet. Vydává u toho různé mručivé zvuky, povzdechy, citoslovce údivu a překvapení: páni, och, ó, ajaj, panenka skákavá, sakrblé, tak to prrr; ochotníka v sobě rozhodně nezapře. Když ti bílou tužku po minutě vrátí, protírá si oči a sděluje: Právě jsem se vrátil z výletu do jiného světa.

Nevíš, jestli mu teď věřit. A co jste tam viděl?

Ale to ti přece nemůžu prozradit! Spoustu věcí.

Co?

Viděl jsem tam tvou ženu, říká Augustin. A máš můj obdiv, bude pružná jako proutek... A budete mít slavnou svatbu, těch nóbl pánů, co tam bude...

Zrovna tohle tě vůbec nezajímá. Viděl jste tam nějaké obrázky? ptáš se netrpělivě.

Obrázky? Plátna, kamaráde! přehrává Augustin. Hrály všema barvama. A ten, co se mi líbil nejvíc, vypadal jako duha stočená do klubíčka. Ale víc už neřeknu, podívej, mám pusku na sedm západů, sevře rty, až úplně zmizí.

Ještě chvíli se vyhřívá na dopoledním slunci a pak se vypaří, ani nevíš jak.

Přiložíš si tužku k oku, div že si ho nevypíchneš, a začneš jí nejdřív pomaličku a pak rychleji a rychleji otáčet, ale nic v ní nevidíš.

Před polednem pod sebou zpozoruješ nový ruch, lidé se přelili jedním směrem a jako roj obklopili cosi ve svém středu. Sbalíš kreslení a seběhneš dolů.

Po několika hodinách vynášení mrtvých se objevil živý. Lamač Jan Soukup klečí na zemi a vzlyká, ale zdá se být při smyslech. Lidé ho objímají a zahrnují ho dotazy, kníratý Soukup však nedokáže dát dohromady větu a vzmůže se jen na různá odmítavá gesta. Samaritáni ho odnesou na postel do stínu stromu, kde projde již rutinními procedurami, z nichž doušky koňaku patří mezi ty nejpříjemnější. Lidé si všimnou, že Soukup se svými ošetřovateli hovoří, a opět se kolem něj shluknou. Ubohý havíř pochopí, že neunikne, opře se o čelo postele, rozhlédne se kolem a praví:

Jestli je dole ještě někdo živý, nevím. Myslel jsem, že hoří jenom na mém obzoru. Vůbec mě nenapadlo — učiní zesláblou rukou překvapivě rozmáchlé gesto a opět jej přemůže pláč.

Někdo Jana Soukupa pobídne, ať tedy vypráví, co zažil.

Soukup zapíchne oči do klína. Včera v poledne jsem sjel na dvaadvacátý obzor. Spolu s Janem Dupačem jsme šli štrekou, pak komínem po fartech na náš ort. Bylo horko, i světlo špatně